

УДК 7.02

Гриценко Юлія Вікторівна
Херсонський державний університет
(Херсон, Україна)

МЕТОДИКА ПОСТАНОВКИ НАВЧАЛЬНОГО НАТЮРМОРТУ НА ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. В даній статті розповідається про методику постановки навчального натюрморту на заняттях з образотворчого мистецтва, про принципи і закони поєднання предметів між собою, відповідно до заданої теми та поставлених задач для студентів закладів вищої освіти.

Ключові слова: образотворче мистецтво, натюрморт, постановка, композиція, творчі здібності, художній образ, робота з натури, колорит.

Gritsenko Julia V.
Kherson State University
(Kherson, Ukraine)

METHOD OF RESPONSE TO EDUCATIONAL STUDY ON EDUCATIONAL ART FACILITIES

Abstraction. This article describes the methods of teaching still life on classes on fine arts, the principles and laws of combining objects between themselves, according to a given topic and objectives for students of higher education institutions.

Key words: fine arts, still life, composition, composition, creative abilities, artistic image, work from nature, color.

Реалістична образотворча грамота полягає в умінні правдиво зображати з натури форми та кольори предметів, об'єкти або явища навколишньої дійсності. Реалістично зображати природу - це вміти конструктивно і перспективно будувати предмети, передавати їх пропорції, обсяг,

матеріальність, просторове розташування, приводити малюнок або етюд, до колірної цілісності і єдності, виявляти характерні особливості зображуваних предметів і об'єктів, їх естетичні властивості і красу. Всі ці якості реалістичного зображення на початковій стадії навчання можна отримати при виконанні навчальних натюрмортів. Натюрморт як окремий жанр у живописі посідає важливе місце в поетапному навчанні в художніх ВНЗ, він є першою сходинкою для ознайомлення з природою. Саме натюрморт є особливо цінним об'єктом зображення для пізнання основ образотворчої грамоти, а також об'єктом творчого експерименту, де початківець художник пізнає закони художньої грамоти [1, с. 15]. Натюрморт можливо писати в приміщенні і на відкритому просторі, в тіні і на сонці, при природному і штучному освітленні. Це дасть можливість вирішувати різноманітні живописні, навчальні та творчі завдання.

Істотно відрізняються навчальні натурні постановки від творчих. Наприклад, зміст кожної навчальної постановки натюрморту визначаються насамперед конкретними навчальними цілями і задачами, які вказані в програмі навчального курсу. Крім того натюрморт несе в собі естетичну навантаження, коли предмети організовані тематично, темою, несуть в собі певну ідею. Дійсно, неправильно буде виглядати навчальна постановка, де зібрані предмети, чужі за своїм функціональним призначенням.

Процес створення натюрморту починається задовго до його практичного виконання. Основна робота відбувається в період обдумування змісту майбутнього твору. У свідомості художника складається уявлення про майбутню роботу - тему, сюжет, основний склад предметів, які становлять групу, тобто у автора створюється певний образ. При складанні натюрморту з природи обираються предмети, форма яких не розділена дрібними деталями, які не прикрашені орнаментом, не складні за своєю конструкцією. Наприклад, до складних предметів можна віднести тканини зі строкатим малюнком, фактурою. Занадто складний натюрморт, що містить багато різноманітних за формою і кольором предметів, ускладнює розуміння

сутності його колірних відношень, адже їх не так просто привести до цілісності і єдності, виявити загальний тон і гармонію колориту.

При складанні натюрморту треба думати про те, щоб предмети не тільки групувалися за смисловою ознакою, а й складали цікаву в художньому відношенні групу, ритмічно організовану, добре підбрану за кольором і формою, що відрізняється композиційною завершеністю.

На мій погляд, під час постановки навчального натюрморту повинні бути присутні студенти для того, щоб бачити та краще розуміти весь процес створення натюрморту. Також, необхідно надавати можливість студентам приймати участь, ставлячи перед ними певні завдання, наприклад: додати в постановку необхідний за формою, кольором або фактурою предмет; підібрати драперії для переднього, середнього та заднього плану, з урахуванням загального колориту постановки; обрати тип освітлення (денне або штучне), якщо денне тоді знайти краще місце розташування постановки біля джерела освітлення, тобто біля вікна в аудиторії, якщо джерело освітлення це електрична лампа, тоді необхідно правильно виставити світло, щоб постановка загалом виглядала контрастно.

Відомо, що для якісного виконання робіт необхідно використовувати системний підхід, тому систематичне тренування в постановці натюрморту необхідне так само, як і системне виконання штрихування, роботи пензлем, графічними матеріалами. Як показує практика, виконані в аудиторії навчальні натюрморти і виконані в домашніх роботах відрізняються між собою не тільки за стилем чи тематикою, а також за правильно чи неправильно зіставленою композицією. В правильно зіставленому натюрморті не може бути випадкових предметів чи непотрібних деталей, гармонійно поєднані між собою речі « розповідають » глядачу історію свого існування, свою приналежність до культури, стилю, історії, розкривають тему.

Після того як складеться остаточний задум і конкретне уявлення про те, яким повинен бути натюрморт, приступають до його практичної постановки.

Так як робота над натюрмортом починається з його натурної постановки, то в цьому випадку художня цінність, значущість картини буде в першу чергу залежати від того, як натюрморт поставлений. Щоб він був не просто тренувальною вправою у визначенні пропорцій, перспективних скорочень, тонових і колірних відносин, а ще й художнім завданням, необхідно натюрморт належним чином скласти з готових предметів, щоб він володів значним змістом, укладав художній образ. При цьому група випадкових речей, складених без всякої провідної думки, ще не є натюрморт. Постановка натюрмарту іноді займає багато часу, це завдання в якому викладач застосовує всі свої вміння та навички з урахуванням досвіду та знань композиції та колориту.

Слід відмітити, що постановкою навчального аудиторного натюрмарту займається викладач, адже він повинен створити для студентів зразок, приклад правильно зіставленого натюрмарту. Адже вже з перших виконаних домашніх робіт, студент демонструє як він зумів засвоїти матеріал на занятті та відтворити в своїй самостійній домашній роботі. Вчитися постановки натюрмарту студент продовжує протягом всіх років навчання, від простого(2-3 предмета), до ускладненого(5-6 предметів, додаткові рівні, складне драперування, натюрмарт в інтер'єрі). Тематика постановки може бути різною, наприклад: морський натюрмарт, український натюрмарт, натюрмарт з квітами, старовинний. В самій темі закладена ідея, те, що бажано зобразити і відповідно до обраної теми слід відібрати необхідні предмети для натурної постановки. Ними можуть бути як сучасні предмети, так і старовинні речі, зібрані в музеї або з натюрмартного фонду кафедри (драпіровки, вази, самовари, тарілки, глечики, корзини). Відбираючи для постановки предмети, різні за кольором і формою, треба стежити, щоб всі вони могли бути об'єднані спільною тематикою і пов'язані між собою за

своїм призначенням, виглядали один з одним природно. Також, необхідно стежити, щоб обрані предмети відповідали не тільки темі постановки, а ще й співвідносились між собою за правилами колористики.

Після обрання теми повинні бути поставлені задачі. Завдання, які ставить викладач перед студентами, можуть бути різними, враховуючи навчальну робочу програму. Наведемо приклади:

- Завдання на визначення теплого колориту.

- Завдання на визначення холодного колориту.

- Завдання на фактури, де потрібно ілюзорно передати матеріальність предметів натюрморту (матеріальність скла, глянцевої кераміки, дерева, металу, гіпсу, різнофактурність драпіровок ,тощо).

- Завдання на декоративність. Тобто натюрморт ставиться у специфічно-яскравій гамі, за основу беруться протилежні кольори. Вимагається розкладання кольору на окремі площини. Вирішення завдань цієї постановки буде корисним майбутнім художникам, яким треба вміти знаходити певну гармонію в навколишньому середовищі. Це сприяє розвитку саме образного мислення, яке є дуже важливим в подальшій творчій роботі.

- Натюрморт поставлено за принципом контрасту — світлі предмети на темному тлі або темні предмети на світлому тлі. У даному випадку використовується прикордонний контраст [2, с. 20].

Вкрай корисні можуть бути репродукції відомих художників, а особливо приклади робіт студентів попередніх курсів. У них педагог може "підглянути" природні композиційні схеми і поєднання предметів для побудови свого натюрморту, колористичні і світлові рішення. Педагог може просто використовувати репродукції даних творів в ході пояснення нової постановки, вводити їх безпосередньо в натюрморт або користуватися ними як довідковим матеріалом. У будь-якому випадку весь цей репродукційний матеріал помітно полегшить роботу педагога і допоможе студентам краще зрозуміти завдання.

Для перших натурних постановок не слід брати велику кількість предметів, досить трьох-чотирьох. На старших же курсах допускаються складні, багаторівневі натюрморти. Відібравши предмети, приступають до їх розстановці і об'єднанню в загальній композиції. Щоб постановка вийшла красивою і виразною, предмети слід розставляти за правилами композиції, плановості. Після того, як зібрані предмети для постановки будуть остаточно відповідати заданій тематиці і колористичній гамі, необхідно правильно закомпонувати їх за правилами композиції.

Слово композиція походить від лат. *compositio* — складання, зв'язування, єднання. Ідея композиції постановки натюрморту може бути різною. Можливі такі варіанти.

- фризний — предмети поставлені в певний ряд, що утворює розтягнуту горизонтальну композицію

- класичний — предмети компонуються у трикутник або прямокутник

- ускладнений — натюрморт із великою кількістю предметів, які поставлені вище або нижче горизонту, в контражурі або з урахуванням середовища.

Спершу обирається головний предмет, який найчастіше розташовується на середньому плані, до нього підбираються всі інші предмети та драперування. одного, світлий предмет потрібно розташувати на тлі темного і навпаки. Пов'язавши всі предмети між собою, необхідно виділити композиційний центр, тобто ту ділянку постановки, яка буде особливо привертати увагу глядача. Для цього можна підсунути один предмет ближче до глядача, або яскравіше його висвітлити, або обрати предмет яскравий і великий.

Розташування предметів має бути ритмічним як по фронтальному розташуванню, так і в глибину. Просторова побудова можлива завдяки тому, що об'єкти на підставці встановлюються на деякій відстані один від одного. Основні предмети, як правило, займають другий план. На передньому плані встановлюються більш дрібні або низькі предмети. Вони ніби підводять

глядача до центру композиції. Така схема розташування елементів натюрморту за планами викликана наступним: якщо поставити на передньому плані великі предмети, вони можуть загородити ті, що стоять позаду і таким чином зробити їх невидимими. Звідси випливає важливий методичний висновок: предмети в натюрморті повинні розташовуватися так, щоб не заважати сприйняттю один одного [3, с. 4]. Більш того, взаємне розташування повинне підкреслювати, виявляти характерні особливості елементів постановки. Великий предмет, поставлений поруч з дрібним, виявить масштабність того і іншого, світле на темному або поруч з ним підкреслить їх тонові особливості.

Крім того, треба стежити, щоб кожен з предметів займав строго відведене йому місце, щоб в натюрморті не було зайвих предметів, так як надмірне нагромадження їх ускладнить композицію, зробить її маловиразною. Це відноситься не тільки до розмірів предметів, але і до їх колірної гами. Припустимо, якщо поставити білу чашку на біле драперування, вона не буде «читатися». Разом з тим треба уникати дуже різьких контрастів. Глядач не зможе спокійно сприймати групу, де світлі предмети через один будуть чергуватися з темними. Це вносить строкатість і дисгармонію в загальну тонову гаму. Неприродно сприймається також невеликий темний предмет, поставлений в середину великого. Важливу роль відіграє фон і місце розміщення натюрморту.

Робота над композицією натюрморту починається з визначення точки зору. По суті, точка зору визначає вибір мальовничих засобів і композиційну схему натюрморту. Один і той же натюрморт сприймається по-різному, якщо дивитися на нього з різних точок зору. При нижній точці зору площина підставки сильно скорочується, предмети що позаду мають менш виразний ракурс, передні стають більш значними, монументальними. Це враження посилюється, якщо фоном постановки є рівна поверхня стіни або драпірування, які підкреслюють силуети предметів. Нижня точка зору застосовується, коли необхідно надати зображенню величний характер.

Зовсім інше враження справляє натюрморт, написаний з верхньої точки зору. Часто для цієї мети ставлять постановки на низькій підставці або на підлозі. Цікавими виглядають натюрморти, написані на пленері, типу «сніданок на траві». Характерна особливість натюрмарту з такою точкою зору - майже повна відсутність фону. Тут фоном служить сама площина, на якій розміщені предмети. Останні гранично наближені до глядача, що дає можливість зосередити увагу на їх формі, матеріалі, кольорі. Простір вирішується в межах внутрішнього розташування предметів, що змушує точно розраховувати організацію картинної площини.

Верхня точка зору використовується в тих випадках, коли необхідно розширити розповідь про предмети, які зображуються, в рівній мірі показати як об'єкти на передньому плані, так і другорядні, ніби наближаючи їх до глядача.

Контражурна (проти світла) побудова композиції дозволяє будувати зображення на силуеті; пряме освітлення краде тіні, спрощує форму. Таке спрощення впливає і на передачу простору, що надає зображенню декоративний характер.

Фон - не повинен бути більш активними предметів. Складки і напярмок драпіровок бажано укласти так, щоб вони замикали зображуваний простір, направляли погляд глядача до центру композиції.

Знайшовши вдалу композицію натурної постановки, слід перевірити її вигляд з усіх сторін. Якщо розстановка предметів виглядає вдало тільки з одного боку, пошуки треба продовжити [4, с. 17]. Важливо знайти таке композиційне рішення, щоб постановка виглядала виразно з усіх боків.

Зробивши натурну постановку, можна приступити до роботи. Перш за все педагог повинен зацікавити, розповісти студентам про представлені речі, їх практичне призначення, по можливості показати репродукції картин з аналогічними предметами. Цей важливий етап, на жаль, часто не береться до уваги в процесі навчання, в зв'язку з чим втрачається взаємозв'язок педагога і

студентів. Відсутність живого спілкування на занятті знижує ефективність процесу передачі практичних навичок.

Студент повинен почати роботу над натюрмортом з виконання кількох ескізів невеликого розміру, в яких уточнює формат і композицію листа. Для цієї ж мети він може виконати етюди з натури. Потім студент виконує малюнок майбутнього натюрморту. В залежності від того, якими матеріалами буде виконуватись робота(акварель, олійні фарби) він може використовувати для цього олівець, вугілля або рідко розведену фарбу і тонку кисть. Можливо виготовлення так званої "кальки" або "картону" в тому випадку, коли малюнок необхідно перевести на яку-небудь поверхню.

Отже, ефективне закріплення навичок та вмінь постановки натюрморту було б можливе, якби поставлені цілі та задачі в аудиторній роботі були б продубльовані і в домашній. Естетика постановки натюрморту це складний, багатокомпонентний процес в якому викладач демонструє свої професійні навички та вміння, розуміння гармонійного співвідношення речей між собою та відображення заданої теми в натюрморті. Проте студент може приймати участь в процесі постановки , адже так краще на практиці закріплюються теоретичні знання та відтворюються в умінні правильно зіставляти предмети між собою в під час постановки натюрморту для виконання домашнього завдання. Постановка натюрморту потребує аналізу та знань відносно композиції, колориту та перспективи. Це процес, який з одного боку завжди однаковий (Вибір формату та точки зору, головного та другорядних предметів, драперій та освітлення), а з іншого боку , це прояв творчості та досвіду зі сторони викладача, та новаторства і нового погляду зі сторони студентів. Незмінним залишається те, що естетика постановки натюрморту, це мистецтво поєднання предметів, які окремо одне від одного не представляють собою мистецьку цінність, але разом створюють витвір мистецтва в такому жанрі як натюрморт.

Список використаних джерел та літератури

1. Ракова М.М. Російський натюрморт кінця ХІХ – початку ХХ століття. – М., 2001. – 453.

2. Фурманская Д. Ю. Постановка живописного тематического натюрморта для студентов младших курсов художественно-графических факультетов // Ученые записки ОГУ. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – 2008. – №1 (январь). – 346

3. Семенова, М.А. Эстетика постановки натюрморта в акварельной живописи / М.А. Семенова // Начальная школа плюс До и После: ежемесячный научно-методический и психолого-педагогический журнал № 5/11 — М.: ООО «Баласс», 2011.-С. 86-89. (0,6 П.Л.)

4. Пучков О.С., Триселев А.В. Методика работы над натюрмортом: Учеб. пособ. для студентов худож. - граф. фак. пед. ин-тов. – М.: Просвітництво, 1982. – 160 з.